

Estonia kiriku ja hariduse ajalugu

Hendrik Holberg

Estonia, 1919

Toimetatud versioon.

Kirjandusmuuseumis skaneeritud käsikirja digiteeris tekstiks ja toimetas keeleliselt A. Aule. Tallinn, 2013.

<http://ida.aule.ee>

Käsikirja originaal on hoiul Tartus kirjandusmuuseumis Eesti Kultuuriloolises Arhiivis Samuel Sommeri fondis (EKLA, F 235, m 27:11).

Toimetajalt

Käsikirja autor Hendrik Holberg (ka Hindrik Holberg; ka Heindrik Holberg, Heinrich Holberg; alates 1935 eestistatult Hindrik Heliste) sündis 10. juunil 1874 vkj. Pärnu külje all Nurme külas taluperemees Jaan Holbergi peres. Õppis Pärnu linnakoolis. Alates 1892 tegutses kooliõpetaja ametis. Töötas 1897–1900 Põhja-Kaukaasias Eesti-Haginski asunduse köster-kooliõpetajana. Aastatel 1909–1916 oli ta Pärnus Rääma kooli juhataja. Detsembris 1916 sõitis Taga-Kaukaasiasse Estonia asundusse, kus asus 1917. aastast tööle kooliõpetajana. Umbes 1921 tuli Eestisse tagasi ja elas Pärnumaal.

*

Käesolev kirjutis käsitleb Taga-Kaukaasia Abhaasia Estonia eesti küla vaimuliku, haridus- ja seltsitegevuse ajalugu. Keelelisel toimetamisel tänapäevastasin teksti (sealhulgas lauseehitust) mingil määral, muutmata lausete mõtet. Püüdsin võimalikult suures ulatuses jätta samaks ka sõnakasutuse. Eestlaste nimed jätsin kirja pildis algsele kujule (asendades siiski w-tähed v-ga). Lisasin ka mõne joonealuse märkuse.

A. Aule

Estonia kiriku ja hariduse ajalugu

Niipea, kui asunikud hakkasid siit maa leiba saama, tõusis neil ka nälg hinge-
toidu järele.

Esimest korda käis siin Jumala sõna kuulutamas 1883. aasta sügisel Tiflisi
sõjaväeõpetaja Hörschelmann, kes Gustav Suits'u majas teenistust pidas ja
rahvast armulauale võttis. Seda tööd jätkas ta 1886. aastani.

Et aga õpetajal oli võimalik ainult paar korda aastas siia sõita, kutsusid asu-
nikud omale kooliõpetajaks ja jutluselugejaks Joosep Kuusik'u Tartust, kes
hakkas Madis Ratasep'a elumajas 1884. aasta sügisel palvetunde pidama.
(Selle maja ostis Jakob Jakobson pärast ära, viis oma krundi peale ja elab
praegu selles majas.) Niisamuti tegi ta siin algust koolitööga, aga kahjuks kes-
tis koolitöö ainult 1884. aasta detsembri- ja 1885. aasta jaanuarikuu, sest Kuu-
sik jäi külmtõppe ja sõitis maikuus kodumaale.

Pärast seda pidasid palvetunde kõige rohkem Peeter Vatsar, siis ka Jüri Truu-
man, Jüri Korbman ja Gustav Mikson.

1884. aastal asutas Kristjan Suits laulukoori, mis jõulupühadel palvetunnis
„Hosianna” ja „Issandat kiitke, kõik paganad” ette kandis. Esimesed lauljad
olid Liisa Ratasep (praegu Truuman), Anna ja Mari Teterman, Joosep Kuusik,
Kristjan Suits, Peeter Ratasep, Leena, Hendrik ja Kaarli Knuut, Kaarli Suits ja
Gustav Mikson.

1884. aastal ehitati Peeter Pint'i krundi peale kroonu poolt laudadest kuur ehk
barakk: 10 sülda¹ pikk, 5 sülda lai ja kuue kambriga, kus sisserändajad asuni-
kud esiotsa peavarju leidsid. Kui asunikud omale juba elumajad üles ehtasid,
jäi barakk tühjaks ja anti kroonu poolt asunikudele nende palve peale pal-
vemaja ruumiks. Kui 1886. aastal algas koolimaja ehitus, lõhuti barakk maha
ja saadi sealt ehitusmaterjali. Ehituse ajal peeti palvetunde Gustav Miksoni
majas. — Kaks aastat vahepeal õpetaja ei käinud.

¹ Süld: vana pikkusmõõt; 1 süld = u. 2,13 m; 10 sülda = u. 21,30 m. *Toim.*

Aastatel 1888–1890 käis siin õpetaja Behrmann Tiflisist, õpetaja Hanseni abi.

1891. aasta 11. juunil tuli siia esimest korda Willo Heine, kes oli sündinud misjonäri pojana Tseiloni saarel, kus ta ka 7 aasta vanuseni elas. Esimesed ametitalitused toimetas ta vene keeles. Talvel elas ta mõned kuud Estonias, kus ta ühes koolilastega koolipingis istudes õpetust pealt kuulas ja vahetundidel lastega juttu vestis, et eesti keelt õppida. 1892. ja 1893. aastal siin ametitalitusi toimetades rääkis ta selgelt eesti keelt.

Aastatel 1894–1910 oli õpetajaks Arthur Bernhoff, kes oli esmalt Tiflisis sõjaväeõpetaja, pärast aga asutas Batumi iseseisva koguduse. Tema oli tubli rahvamees, kandis isalikult asunikkude eest hoolt. Tema ettepanekul ja kaasaotõttamisel saigi Estonias uus palve- ja koolimaja ehitatud. Viimast korda käis ta 30. novembril 1910.

Aastatel 1911–1913 käis siin Novorossiiskist (5 korda) õpetaja Girgenson, kes koguduste poolt leigelt vastu võeti.

1914. aasta kevadel käis ühel korral õpetaja Aksim Vladikavkazist.

1915. ja 1916. aasta suvel käis siin õpetaja Nigol. Et siin ei ole 2½ aasta jooksul õpetajat käinud, on paljud noored inimesed leeritamata, üks leerimata noormees isegi abielus, sest õpetaja puudusel lasevad pruutpaarid ennast õigeusu preestril laulatada, õigeusulistel aga leeritamist ei ole. Ristib ja matab õpetaja puudusel köster-kooliõpetaja.

Kooli- ja palvemajad

Nagu juba nimetatud, algas 1886. aastal Kodori jõe kaldale koolimaja ehitamine, milleks osa materjali baraki lõhkumisest saadi. Muu puumaterjali muretsetesid peremehed küla metsast, kus nad jämedad lepad maha raiusid, need lõhki ajasid ja ära tahusid — nendest ehitati siis üles maja seinad, katus aga tehti tammedrannidest². 1887. aastal jõuti koolimaja ehitamisega niikaugemale, et siin võis palvetunde pidada, kooliõpetaja võis siia elama asuda ja koolitööd alata. 1888. aastal krohviti koolituba ja hiljem kooliõpetaja eluruumid. Maja oli 6 sülda pikk ja 4 sülda lai. Siin oli koolituba (4 sülda lai ja 3 sülda pikk), kus ka palvetunde peeti, kooliõpetaja kaks tuba, sahvri, köök ja esik. Koolimaja läks maksma 1000 rubla. Abikassast saadi 200 rubla abi ja 200 rubla laenati Drandi kloostrikt.

Et siinses kliimas puu ruttu mädaneb ja ka Kodori jõgi koolimajale lähenes, mistõttu suurem osa Kodori uulitsa elanikke mäele kolis, hakkasid ka asunikud koolimajale uut kohta otsima, küll küla keskele, küll küla servale. Paljud soovisid ehitada koolimaja praeguse rahvamaja lähedale, mis oleks ka õige olnud, sest see on küla keskel ja kõik küla ehitised — koolimaja, külamaja, rahvamaja ja pood — oleksid üksteise lähedal seisnud. Ometi jäid mäeuulitsa

² Tammepuust katusepilpad või -laastud või -sindlid (вн. драшь). Тоит.

elanikud võitjaks ja koolimaja koht valiti küla servale, kus õpetaja Bernhoff selle 14. novembril 1905 sisse õnnistas.

20. septembril 1906 saadi kindralkonsistoriumist ka palve- ja koolimaja ehitamise luba, mille oli 24. septembril 1905 välja andnud Sisemiste asjade ministeerium №5216 all.

1907. aastal ehitati telliskivilööv, kus hakati telliskive põletama, ja kuivatamiskuur, mis kokku 235 rubla 40 kopikat maksma läksid. Et puud olid omast käest saada ja need muretseti küla tööpäevadega, oli 1000 telliskivi hind 6 rubla, küla peremeestelt aga, kes lasksid omale majaehitamiseks telliskive põletada, võeti 1 rubla küla kasuks juurde, nõnda et neile oli 1000 telliskivi hind 7 rubla. Raudkividest vundamenti hakati ehitama 28. aprillil 1908; pidulik nurgakivi panek oli alles taevaminemise pühal, s.o. 22. mail 1908 ja seda toimetas koguduse juuresolekul õpetaja Bernhoff. Nurgakivi panemise juures olid ringkonna ülem D[?ok]shanderi tütre ja pojaga, krahv Sologub, jaoskonnaülem ja ehituskomitee auesimees Majeovski ja Vladimiri küla preester Redkakaša (Рѣдкакаша), kes ka mõned palved luges. Pidulikkust suurendasid meie küla viiuli- ja laulukoor. Ehituskomitees olid esimees Joosep Pint ja liikmed Jakob Suu, Peeter Hanson, Peeter Ratasep ja Peeter Puusta. Õpetaja Bernhoff oli selle maja ehitamise hing: ta oli igal pool sõna ja teoga abiks ja nõutas abi sealt, kust seda vähegi loota võis. Lisan siia juurde ehituse tulude ja kulude arve.

Sissetulek (rbl. kop.)		Väljaminek (rbl. kop.)	
Abikassast	2000.00	Müüritöö: materjal (80 685 telliskivi) ja töö	1441.52
Gustav Adolfi Seltsi poolt Leipzgis 400 marka	184.00	Puumaterjal ja -töö	1179.17
Küla metsast müüdüd pähklipuude eest	482.37	Rauamaterjal ja -töö	333.93
Küla poolt maarentide jms. eest sisse tulnud	933.20	Katusekivid (5007 tükki)	350.57
Hoiukassa protsent kirikuraha eest	101.87	Krohvimine ja ahjud	604.45
Telliskivide põletamise eest peremeestelt ja praakkivide müügist	68.53	Aknad ja ukсед	138.50
Järelejäänud ehitusmaterjali eest	24.90	Maalritöö	133.38
		Naelad ja sõidukulud	32.56
SUMMA	4294.87	SUMMA	4214.08

Ehitamisest jäi järele 80 rubla 79 kopikat, mis anti kiriku kassasse edasi ja mille eest muretseti palvemaja pingid. Osa materjali — nagu palkide, laudade, kivide jms. — vedu toimetati küla tööpäevadega, küla õiget usku elanikud sellest aga osa ei võtnud — andsid isegi allkirjad, et nemad seda maja ei tarvita ega oma lapsi siia kooli ei saada. Ometi käivad praegu kõik küla õigeusklike lapsed siin koolis.

Kui maja valmis sai, hinnati ta asjatundjate poolt ligi 10 000 rublale. Palve- ja koolimaja pikkus on 10 sülda 1 arssin,³ laius 6½ sülda; majas on ruumikas palvesaal (mida tarvitatakse ka klassiruumiks), klassituba, esik, kooliõpetaja kaks elutuba ja köök. Ainukene viga selle ehitise juures on see, et teise kooliõpetaja jaoks eluruume ei ole, mida aga võib kergesti parandada sellega, et majale teine korrus peale ehitatakse. Hädakorral võib kooliõpetaja eluruumid ka kolmandaks klassiruumiks ümber ehitada.

Palvemaja õnnistas sisse õpetaja Bernhoff 14. novembril 1910. aastal. Peale oma küla elanike võtsid sellest osa Linda ja Kummi küla elanikud, Suhhumi eestlased, aga ka ümberkaudu küladest venelasi, mingreleid ja teisi. Pidustus kestis kaks päeva. Esimesel päeval oli jumalateenistus ja õnnistamine palvesaalis, siis klassitoas, millest võtsid osa laulukoor ja viulikoos. Pärast seda oli pidusöök õues, kuhu olid laudad üles seatud. Söögikraam toodi küla elanike poolt kokku. Söömine kestis öhtuni, sest kui üks laudkond söönud sai, asus teine asemele; sööjaid oli 400 ümber. Terve suur lehm söödud pidusöögil ära, peale selle veel kanad ja muu kraam. Öhtul oli rahvamajas tasuta näitemäng. Teisel päeval oli jälle jumalateenistus armulauaga, kiriklike talitustega ja pärast pidusöök. Isegi kolmandal päeval pidutseti omakeskis, sest sööki selleks jätkus.

Juba 1889. aastal muretseti annetuste ja pidudega kirikukell, mis maksis 160 rubla, ja 1897. aastal ka kuueregistriline orel, mis praegugi töötab. Oreli valmistas hra Kalmus Livoniast ja see läks 220 rubla maksma. Jaanuaris 1913 oli kogudusel peale palvemaja ja raamatukogu 775 rubla 32 kopika eest varandust, nagu kroonlühter (90 rubla), 12 palvemaja pinki (100 rubla) jne.

Kiriku eest hoolitsejateks olid esmalt kirikuvanemad: Jaan Kilk (kuni 1886. aastani), Gustav Suits (vaevalt ühe aasta ja siis suri ära), Peeter Vatsar (3 a.), Davet Puusta (3 a.), Kaarel Suu (3 a.), Joosep Pint (1898–1902).

26. märtsil 1905 kinnitas Sisemiste asjade ministeerium №5216 all Estonia ev.-luteri koguduse, mis on Batumi–Kutaisi kihelkonna abikogudus, ning lubas omale kiriku nõukogu valida.

19. juunil valis kogudus esimese nõukogu, mille esimeheks sai Joosep Pint, liikmeteks Andres Tomberg, Jakob Suu, Gustav Mikson, Kristjan Suits ja Jaan Saaber.

25. mail 1908 valiti tagasi endised nõukogu liikmed peale Jakob Suu, kelle asemele sai Peeter Ratasep.

25. septembril 1911 valiti esimeheks Mart Berget, liikmeteks Hans Õuner, Peeter Puusta, Gustav Liiv, Hendrik Knuut ja Eduard Puusta. Et Mart Berget ametit vastu ei võtnud, valiti 24. jaanuaril 1912 esimeheks Hans Õuner, tema asemele Hans Boston; teised endised.

³ Arssin: vana vene pikkusmõõt (vn. *аршин*); 1 arssin = 71,12 cm. *Toim.*

20. aprillil 1912 palus Hans Õuner ennast esimehe ametist vabastada. Tema asemele valiti Hendrik Knuut, Õuner aga jäi liikmeks edasi; teised liikmed: Hendrik Kriis, Ed. Puusta, Gustav Liiv ja Hans Boston.

6. oktoobril 1913 ütles Hans Õuner ennast lahti, sest ta ei jõudnud kannatada ülekohtu, mis köstriga tehti. Kuidas asi oli, selle kohta lisan siia juurde ära-kirja protokollist.

Protokol №2.

1913 aastal 6 oktoobril Eesti küla koosolekul tuli otsustamise alla, kas rahvas tahab köstrit palgata. Ettepaneku poolt oli 19, vastu 5.

Teisel hääletamisel, kas soovitakse endise köstriga kaupa teha, tuli ilmsiks, et Soovikuga kauba tegemise poolt oli 8 ja vastu 16, sellega tuleb siis uut köstrit kaubelda. Kiriku konwendi liige Ants Auner ütles ennast ametist lahti. [Protokollile on alla kirjutatud:] Abram Suu, A. Matisen, J. Pint, Johan Knuut, M. Astman, G. Auner, Jüri Kogudus, G. Mikson, Karl Suu, Hans Boston, D. Karu, J. Berget, A. Таборъ, H. Kriisa, Ed. Puusta, P. Puusta, Г. Лиўеъ, Jaan Kala (tema eest tellimise peale alla kirjutatud Chr. Suits).

Minu juuresolekul tehtud ja alla kirjutatud

Eesti külawanem Hindrik Diido

10. jaanuaril 1917 valiti nõukogu esimeheks Hendrik Knuut, liikmeteks Jaan Truuman, Jüri Kogudus, Hans Boston, Hendrik Kriis ja Abram Suu.

Rahvamaja

Esimesed pidud — laulude ja näitemänguga — korraldati eraruumides. Et pidukoha otsimine ja korraldamine oli tegelastele tülikas, ehitati kooliõpetaja M. J. Vunk'i eestvõttel 1903. aastal laudadest näitemaja ehk, nagu seda siin kutsuti, näitemängusara, mille väärtus oli 1000 rubla. Ehitusraha korjati pidudega, materjal oli küla poolt. Selle maja vajutas suur lumi 1911. aasta algul sisse.

Et seesugune laudadest hoone otstarbekohane ei ole, otsustati kooliõpetaja V. Soovik'u eestvõttel uue maja seinad tsemendist valada. Selleks tellis ta tsemendi Novorossiiskist, kus pütt 5 rubla 50 kopikat maksis, rahvamaja ehitamiseks lubati seda aga alandatud hinnaga, nõnda et pütt tsementi ühes veokuludega maksis Suhhumi sadamas ehitajatele 3 rubla 75 kopikat. Ehitus algas 1912. aasta novembrikuus. Ehitamise järele valvas ehituskomisjon, mille esimeheks oli Gustav Mikson, liikmeteks Jaan Saaber, Saamuel Suu, Kaarel Kilk, Martin Kuutman ja Juhan Poll.

Rahvamaja pikkus on 28 arssinat, laius 12 arssinat, seinade kõrgus 5 arssinat 14 verssokit;⁴ majal on kolm ust ja kuus akent. Üks rahvamaja ots löödi ainult laudadega kinni, et tarbe korral oleks võimalik näitelava jagu välja ehitada. Et liiva, tsemendi ja puumaterjali vedasid kohale asunikud ja puud anti küla metsast, kulus tsemendi ja muu materjali muretsemiseks ning ehitustööde peale 1600 rubla. Maja väärtus on 3000 rubla. Maja ehituseks laenati 400 rubla, küla prigovoriga⁵ lubati 150 rubla, ülejäänud summa koguti annetuste ja pidudega.

18. juunil 1914 võttis ehituskomisjon akende ja uste värvimistöö vastu ja sellega oli maja valmis. Lagi ja puust põrand on praegu veel puudu, sest sõja ajal oleks ehitus liiga kulukas.

Laest tuntakse puudust iseäranis näitemängude ja laulude ettekannetel vihmaste ilmadega, kui vihm vastu plekk-katust nõnda trummi lööb, et sõnagi kuulda ei ole. Niisamuti puuduvad liikuvad näiteseinad ja tarvilik näitepõrandad mööbel, mida peab iga kord näitemängu ettekannetel külast laenama.

Viimane maja võlg tasuti ära 18. augustil 1916 ja ehituskomisjonil on praegu 1000 rubla ümber tagavaraks.

Kooliõpetajad

Enne, kui kooliõpetajaid ühekaupa kirjeldama hakkan, tahaksin nii palju üldiselt nimetada, et kõik kooliõpetajad, niipalju kui köstri ja kooliõpetaja töö mahti andis, üks enam, teine vähem, laulu ja näitemängu on edendanud, mitmed isegi orkestris kaasa mänginud.

Estonias näib küll köster-kooliõpetaja amet nii raske olevat, et kõik kooliõpetajad peale Sooviku ameti varna on pannud ja teist tööpõldu otsinud, millega omale ülalpidamist võiks muretseda.

Et Kuusik sai töötada kõigest paar kuud, tuleb esimeseks kooliõpetajaks lugeda **Juhan Pihlakas**, kes Simbirski kubermangust Smorodino asundusest siia kutsuti. Ta oli ametis 22. juulist 1887 kuni augustikuuni 1890. Köster-kooliõpetaja ameti kõrval täitis ta ka küla kirjutaja kohuseid ja sai kõige selle töö eest palka 100 rubla raha ja ühe dessatini⁶ maad tarvitada. Pihlakas asutas siia esimese raamatukogu, mis pärast tema ametist lahkumist ära lagunes ja millest raamatud kaduma läksid. — Oli kirjanik ja kirjutas Ploompuu Rahva Lehes, Sakalases ja Virulases. Ajalehti loeti siin üksikute asujate poolt asunduse rajamisest saadik (näiteks Peeter Piir, kes Samarast ajalehe teatel siia maad

⁴ Verssok: vana vene pikkusmõõt (vn. *вершок*); 1 verssok = 4,445 cm; 14 verssokit = 62,23 cm. *Toim.*

⁵ Ametliku otsusega. *Toim.*

⁶ Dessatin (ka tessatin, tiin, vn. *десятина*): endiseaegne pinnamõõt; 1 dessatin = u. 1,1 hektarit. *Toim.*

tuli vaatama ja ka siin ustavaks ajalehtede sõbraks edasi jäi), aga Pihlaka kihutusel tõusis lugejate arv, nõnda et Estoniasse tema ajal 46 ajalehte tuli. Pärast ametist lahkumist jäi ta siia asunikuks ja suri Krimmis 31. detsembril 1916.⁷ Tema abikaasa ja poeg elavad praegu siin asunduses.

Teine kooliõpetaja oli **Jakob Mihkelson** novembrist 1891 kuni septembrini 1896. Edendas karskust sõna, teo ja sulega „Olevikus”, avaldades rahvale head mõju nõnda, et mitmed tema õpilastest karsklasteks said. Isegi kalendrite abil püüdis ta karskuse mõtet levitada ja tellis selleks otstarbeks rahvale „Karskuse kalendrit” (kalendrite ja raamatute tellimine on asunduses harilikult kooliõpetaja asi). Läks siit Suhhumi lähedale kroonu katsejaama ülevaatajaks. Elab praegu majaperemehena Suhhumi linnas ja on Suhhumi Eesti Majanduse Ühisuse ärijuht. Täidab siin nii kui Eesti konsuli aset. Palka sai ta küla poolt 250 rubla, abikassa poolt 150 rubla, peale selle umbes 3 dessatini maad tarvitada.

Selle ajani kandis kool külakooli nime, aga et Mihkelson juba ametlikult koolivalitsuse poolt ametisse kinnitati, siis muudeti kool 1892. aastal algkooliks ja 1901. aastal üheklassiliseks ministeeriumikooliks.

Kolmas kooliõpetaja oli **August Herms** oktoobrist 1896 kuni oktoobrini 1899. Tema algatusel muretseti pidude läbi kirikukell, mis maksis 160 rubla, ja korjati asundusest Suhhumi luteri usu palvemaja heaks 112 rubla. Herms läks siit Odessasse raamatupidajaks.

Neljas kooliõpetaja oli Torist pärit **Mihkel Johannes Vunk** novembrist 1899 kuni 3. juulini 1906. Tema eestvõttel ehitati 1903. aastal laudadest näitemaja. Asutas 1902. aastal Estonia koguduse raamatukogu, mille põhikapital oli 22 rubla ja mis avati 7. septembril. Raamatukogu on tasuline ja lugejad maksavad 10% raamatu hinnast. Tema äramineku ajal oli kogus 163 raamatut 67 rubla 30 kopika väärtuses. Asutas koolile 1 dessatini suuruse puuviljaaia (virsikud, pirnid, õunapuud). Läks siit ära Tartu Postimehe toimetusse, olles juba siinoleku ajal avaldanud oma töid ajakirjas „Linda”.

Viies kooliõpetaja oli **Jaan Zupping** 20. oktoobrist 1906 kuni 7. juulini 1907. Ei suutnud lühikesel ametiajal palju ära teha.

Kuues kooliõpetaja oli Tahkurannast pärit, Pärnu linnakooli haridusega **Voldeemar Soovik** 3. novembrist 1907 kuni 31. juulini 1914. (Ametis 1892. aastast saadik.) Tema eestvõttel ehitati ka rahvamaja, mis sai valmis 1914. aastal. Soovikule hakati uues koolimajas kroonu poolt koolitöö eest palka maksma (360 rubla), köstri palgaks sai ta külalt 150 rubla. (Abikassa võttis oma abi ära). Paar aastat oli tema tarvitada ka endine koolimaa ja istandus, aga see võeti küla poolt ära, sest uue koolimaja juurde anti umbes 2 dessatini suurune maatükk, mis aga palju kehvem on kui endine. Talle kui köstrile jäi ka surnuaia vaba maa tarvitada (üle dessatini), kuhu on istutatud mõned õuna- ja pirnipuud ja hurmad, ja umbes ½ dessatini seal juures olevat põllumaad.

⁷ Ajakirjanduses ilmunud andmetel suri Johan Pihlakas Krimmis 28. detsembril 1915. Vt nekroloog *Päevalehes* (nr. 16), 21. jaanuar 1916, lk. 2. *Toim.*

1912. aasta kevadel istutati Sooviku algatusel osa surnuaia põllumaa peale 20 000 korvipaju ja sügisel hakkas ta koolilastele korvipunumist õpetama, mille eest ta 200 rubla kroonu poolt palka sai. Korvipunumist õppis ta 1911. ja 1912. aastal Tiflisis sellekohastel kursustel. Ka suurendas ta raamatukogu, nõnda et tema äraminekul oli kogus 199 raamatut 100 rubla 38 kopika väärtuses. Läks siit Alam-Linda asundusse, kus ta praegugi kooliõpetaja on.

Sooviku abiliseks oli 7. jaanuarist 1911 kuni 5. juunini 1914 neiu Ida Pääsuke, kes ka laulukooris laulis ja näitemängus kaasa aitas.

Seitsmes kooliõpetaja oli **Nikolai Lukjanov** (venelane) 6. septembrist 1914 kuni 23. oktoobrini 1916. Hariduse oli ta saanud Kislovodski linnakoolis, ametis olnud 1912. aastast saadik. Õpetas lastele korvipunumist, mille eest sai kroonu poolt palka 120 rubla aastas. 1916. aasta kevadel istutas Lukjanov koolilaste abiga kooli krundi peale 144 viljapuud: virsikuid, ploome, õunapuid, pirne ja 54 mandariini. Kahjuks on istandusel põhjavesi ja *ruda*⁸ ligidal ning maapind lahja, mistõttu puud edenevad visalt. Et 1917. aasta veebruarikuus langes külm kuni -7°R ⁹ ja mandariinid olid katmata, külmusid nad ära. Lukjanov sattus peagi rahvaga vastuoludesse, mille tõttu 1916. aasta sügisel vähene arv lapsi kooli saadeti. Lukjanov saadeti teise koha peale, kust ta suvel pärast kooli lõppu Kubani maakonda omaste juurde sõitis, Estonia asunduse kool aga jäi vanemate jonnini pärast seisma. Lukjanovi ajal muudeti kool 18. augustil 1915. aastal №19178 all Kaukaasia õpperingkonna kuraatori poolt kaheklassiliseks ministeeriumikooliks. Lukjanovi abilisteks koolitöös ja köstrikohuste täitjatena olid Suhhumi Reaalkooli haridusega Kristjan Mihkelson 1. septembrist 1914 kuni 1. juunini 1915 ja seminariharidusega August Raudsep 10. septembrist kuni 1. detsembrini 1915.

Kaheksas kooliõpetaja on **Hendrik Holberg**, kes Pärnust Rääma koolist, kus ta koolijuhatajaks oli, siia kutsuti ja kolmandal jõulupühal, s.o. 27. detsembril 1916 koos perekonnaga kohale jõudis. Hariduse on ta saanud Pärnus linnakoolis, ametis 1892. aastast saadik. Et tal Mustajõel — Gagra ja Gudauta vahel — dokumendid ära rööviti, oli tema ametisse kinnitamisel palju sekeldusi. Koolitöoga tegi ta algust 20. jaanuaril 1917; koolilapsi oli 38 (20 poissi 18 tütarlast). 23. mail 1917 korjati tema eestvõttel raamatukogu heaks 167 rubla 70 kopikat ja sama aasta 11. juunil Eesti Rahva Muuseumi maja ehitamiseks 175 rubla 62 kopikat. Osa raamatukogu heaks korjatud raha eest osteti raamatuid juurde, nõnda et 1918. aasta lõpul oli kogus 273 raamatut 181 rubla 91 kopika väärtuses.

13. augustil 1917 Estonias peetud Musta mere ranna ja Taga-Kaukaasia kongressi korraldavas komitees oli ta esimeheks ja tema abikaasa liikmeks, ning kongressil valiti ta jaoskonna büroo liikmeks.

Kongressi kuludeks sai külast korjatud 344 rubla 85 kopikat, millest jäi järele 175 rubla 62 kopikat. See raha määrati kooliõpetaja ettepanekul küla poolt

⁸ Arvatavasti vn. *pyda* — maak. *Toim*.

⁹ Sama mis -9°C . *Toim*.

eestikeelse lasteraamatukogu põhikapitaliks. Sellele tuli veel 84 rubla 67 kopikat lisa 1917. aasta esimesel jõulupühal korraldatud lastepidu vabatahtlike annetustega, nõnda et lasteraamatukogu kapital on kokku 210 rubla 68 kopikat. Kahjuks ei saa kodumaalt praegu raamatuid tellida, muidu oleks lasteraamatukogu juba käimas.

Seega koguti 1917. aastal Estoniast vabatahtlike annetustega 772 rubla 84 kopikat.

4. oktoobril 1917 valiti Estonia asunikude poolt „haridusline komitee”, mille esimees oli H. Holberg, liikmed tema abikaasa Marie Holberg, Maria Knuut, Hilda Liiv, Peeter Kilk ja Aleksander Boston.

Selle komitee peatöökst tuleb lugeda Estonia Hariduse Seltsi põhikirja väljatöötamine. Eeskujuks võeti jaoskonna büroo poolt kokku seatud põhikiri, mida muudeti ja täiendati.

18. märtsil 1918 oli hariduse seltsi avamine, kus põhikiri vastu võeti. Liikmeteks andsid end üles 70 inimest, kes valisid eestseisuse, pidutoimkonna jne. Eestseisus jagas ametid järgmiselt: esimees H. Holberg, abilised tema abikaasa Marie Holberg ja abikooliõpetaja Johannes Truuman; laekur Peeter Kull, abid neiu Hilda Liiv ja Mihkel Karu; sekretär Aleksander Boston, abid Jakob Pint ja Daved Karu.

H. Holbergi abilisteks koolitöös olid 16. oktoobrist 1917 kuni 29. jaanuarini 1918 Maria Diido ning alates 8. veebruarist 1918 Johannes Truuman, kes lõpetas Suhhumi kõrgema algkooli.

Seda ja teist Estoniast

1918. aasta 3. märtsist 18. märtsini olid Estonias hra S. Sommeri juhatusel hariduskursused, millest võtsid osa 54 inimest alaliselt, 105 inimest õhtuti ja 117 koolilast, seega keskmiselt 72 inimest õhtu kohta. Tasu kogu kursuse eest oli 16 rubla, õhtu eest 1 rubla.

1918. aasa 1. detsembrist 30. detsembrini olid teised kursused, millest võtsid osa 11 inimest alaliselt, 182 inimest õhtuti ja 103 koolilast, seega keskmiselt 13 inimest õhtu kohta. Tasu kogu kursuse eest oli 30 rubla, ühe tunni eest 75 kopikat.

*

Esimene näitemäng, „Virr-Varr” kanti ette 23. juunil 1889 ja sealjuures mängis viiulikoortrios: Joosep Pint, Kristjan ja Karl Suits. Päril viiulikoortrios alustas oma tegevust Kristjan Suitsu juhatusel 1890. aastal ja mängis esimest korda avalikult nelipühil. 1899. aastal hakkas viiulikoortriosi juhatama Joosep Pint. 1918. aasta märtsikuust saadik on viiulikoortrios puhkusel.

*

10. oktoobril 1891 tuli valitsuselt käsk, et kõik Estonia elanikud peavad oma varanduse ja loomadega mäele kolima, sest Kodori haru olla kinni langenud, misläbi mägede vahele suur järv tekkis ja vee läbimurdmise korral oleks tervet küla uputus ähvardanud. Õnneks uuristas vesi omale jõe põhja mööda tee läbi ja voolas pikkamisi ära, nõnda et kolme päeva pärast oli hädaoht möödas ja küla elanikud võisid rõõmsa meelega oma tühjalt seisvatesse elumajadesse asuda.

*

2. jaanuaril 1911 algas lumesadu, mis kestis väikeste vaheaegadega kuni 17. jaanuarini. Lund oli maas 2½ arssina paksuselt, mistõttu mingisugust liikumist ei olnud, isegi loomade söötmine oli raskendatud. Palju elumajasid ja kõrvalhooneid vajutas lumi oma raskusega kokku, ehkki võimalust mööda katustelt lund maha roogiti. Veebruarikuul oli ka külma, mis tõmbas öösiti lumele kooriku peale, nõnda et see inimest kandis. Alles märtsikuul sulas lumi ära.

Kooliõpetaja H. Holberg

Estonias

9. jaanuaril 1919

Tekstis mainitud isikuid

Nimekirja koostas A. Aule

Eduard Aksim (pastor)
M. Astman (asunik)
Auner: vt. Öuner
Behrmann (pastor)
J. Berget (asunik)
Mart Berget (asunik)
Arthur Bernhoff (pastor)
Aleksander Boston (asunik)
Hans Boston (asunik)
Dokshanderi [või Dshanderi] (ringkonnaülem)
Hermann Girgensohn (Girgensohn) (pastor)
Hermann Hansen (Tbilisi pastor)
Peeter Hanson (asunik)
Willo Heine (misjonär)
Hendrik Holberg (kooliõpetaja)
Marie Holberg
August Härms (Herms) (kooliõpetaja)
Hörschermann (pastor)
Jakob Jakobson (asunik)
Daved Karu (asunik)
Mihkel Karu (asunik)
Jaan Kilk (asunik)
Kaarel Kilk (asunik)
Peeter Kilk (asunik)
Hendrik Knuut (asunik)
Johan Knuut (asunik)
Kaarli Knuut (asunik)
Leena Knuut (asunik)
Maria Knuut (asunik)
Jüri Kogudus (asunik)
Jüri Korbman (asunik)
Hendrik Kriis (asunik)
Peeter Kull (asunik)
Joosep Kuusik (kooliõpetaja Tartust)
Martin Kuutman (asunik)
Gustav Liiv (asunik)
Hilda Liiv (asunik)
Nikolai Lukjanov (kooliõpetaja)
Majevski (jaoskonnaülem)
A. Matisen (asunik)
Jakob Mihkelson (kooliõpetaja)
Kristjan Mihkelson
Gustav Mikson (asunik)
August Nigol (pastor)

Johan Pihlakas (Juhan Pihlakas) (kooliõpetaja)
Peeter Piir (asunik)
Joosep Pint (asunik)
Peeter Pint (asunik)
Juhan Poll (asunik)
Davet Puusta (asunik)
Eduard Puusta (asunik)
Peeter Puusta (asunik)
Ida Pääsuke (kooliõpetaja)
Liisa Ratasseppe (Ratasep) (asunik; abielus: Liisa Truuman)
Madis Ratasseppe (Ratasep) (asunik)
Peeter Ratasseppe (Ratasep) (asunik)
August Raudseppe (Raudsep) (asunik)
Redkakaša (Vladimiri küla preester)
Jaan Saaber (asunik)
Sologub (krahv)
Samuel Sommer
Voldemar Soovik (kooliõpetaja)
Gustav Suits (asunik)
Karl Suits (Kaarli Suits) (asunik)
Kristjan Suits (Chr. Suits) (asunik)
Abram Suu (asunik)
Jakob Suu (asunik)
Kaarel Suu (Karl Suu) (asunik)
Saamuel Suu (asunik)
Jaan Zupping (kooliõpetaja)
A. Tabor (asunik)
Anna Teterman
Mari Teterman
Hindrik Tiido (Diido) (külavanem)
Maria Tiido (Diido) (asunik)
Andres Tomberg (asunik)
Jaan Truuman (asunik)
Johannes Truuman (asunik)
Jüri Truuman (asunik)
Peeter Vatsar (asunik)
Mihkel Johannes Vunk (kooliõpetaja)
Hans Õuner (ka Ants Auner) (asunik)